

Perpinyà i Girona, avui: la llengua, la literatura

Francesc Feliu, Alà Baylac-Ferrer, Míriam Sellés (ed.)

Alà Baylac-Ferrer, Francesc Feliu i Míriam Sellés (eds.)

Perpinyà i Girona, avui. La llengua, la literatura

OBSERVATORI DE LES LLENGÜES
D'EUROPA I DE LA MEDITERRÀNIA

UNIVERSITAT DE GIRONA
2024

{linguaemundi 7

 Universitat
de Girona

 Documenta
Universitaria

CIP 804.99(448.9)(063) PER

Perpinyà i Girona, avui. La llengua, la literatura :

Observatori de les Llengües d'Europa i de la Mediterrània, Universitat de Girona 2024 / Alà Baylac-Ferrer, Francesc Feliu i Míriem Sallés (eds.). – Girona : Universitat de Girona - Edicions

UdG : Documenta Universitaria, maig 2026. – 1 recurs en línia (158 pàgines) : il·lustracions, taules, gràfics ; cm. – (Linguaeundi ; 7). –

Comunicacions de dos seminaris, el primer duia per títol "Empordà i Rosselló, avui. Confluències i decalcatges en la llengua i les relacions humanes" (Perpinyà, 1 i 2 de març de 2024) i el segon titulat "El rossellonès literari" (Girona, 30 i 31 de maig de 2024). – Descripció del recurs: 10 de juny 2026

ISBN 978-84-8458-796-5 (Universitat de Girona).

ISBN 978-84-9984-745-0 (Documenta Universitaria)

I. Baylac-Ferrer, Alà, 1965- , editor literari II. Feliu, Francesc, editor literari III. Sallés, Míriem, editor literari IV. Universitat de Girona. Observatori de les Llengües d'Europa i de la Mediterrània

V. Empordà i Rosselló, avui. Confluències i decalcatges en la llengua i les relacions humanes (2024 : Perpinyà, França) VI. El rossellonès literari (2024 : Girona, Catalunya) 1. Literatura catalana – França – Catalunya Nord 2. Català – Dialectes – França – Catalunya Nord 3. Rossellonès 4. Català – Context 5. Llibres electrònics

CIP 804.99(448.9)(063) PER

Amb el suport del Departament de la Presidència de la Generalitat de Catalunya, corresponent a l'ajut per a la concessió de les subvencions pluriennals Eurodistricte per al desenvolupament de projectes de cooperació a l'Espai Català Transfronterer, amb el títol *Els estudis catalans transfronterers: De Perpinyà a Girona i viceversa*, referència PRE175/23/000029, concedit per resolució de 02.11.2023, i per l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR) i el Departament de Recerca i Universitats de la Generalitat de Catalunya, corresponent a l'ajut per a donar suport a l'activitat científica dels grups de recerca de Catalunya (SGR 2022-2024), amb el títol *Llengua i literatura catalanes: història, memòria i identitat*, referència 2021SGR01147, concedit per resolució de 31.03.2023.

Generalitat de Catalunya
Departament de la Presidència

Agència
de Gestió
d'Ajuts
Universitaris
i de Recerca

Generalitat de Catalunya
Departament de Recerca
i Universitats

Observatori de les Llengües d'Europa i de
la Mediterrània Universitat de Girona

© del disseny de la coberta: Documenta Universitaria

© de la imatge de la coberta: Foto de Maxence Bouniort a Unsplash

© de l'edició: Universitat de Girona - Edicions UdG

© de l'edició: Documenta Universitaria

© del text: els seus autors i les seves autores

ISBN: 978-84-8458-796-5 (UNIVERSITAT DE GIRONA)

ISBN: 978-84-9984-745-0 (Documenta Universitaria)

DOI: 10.33115/b/9788499847450

Girona, maig 2026

Producció editorial — Documenta Universitaria

Aquesta obra està subjecta a una llicència de Creative Commons
(CC BY-NC-SA 4.0). La llicència completa es pot consultar a:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Universitat
de Girona

Documenta
Universitaria

@DocUniv
documentauniversitaria.com

ÍNDEX

Preàmbul	7
Alà Baylac-Ferrer i Francesc Feliu	

Una comunitat cultural a banda i banda de la frontera

Dinàmica socioeconòmica de l'espai català transfronterer	13
Jaume Feliu	
La situació sociolingüística actual de la Catalunya Nord	27
Alà Baylac-Ferrer	
L'impacte de l'aplec per replantar la llengua amb classes i revistes entre els alumnes de primària a Catalunya Nord	45
Míriam Almarcha París	
L'OPLC, Oficina Pública de la Llengua Catalana	53
Lluís Dagues	

Aspectes de llengua

- Rellevància lingüística dels estudis (micro)dialectals:
varietats de català transfrontereres** 65
Carla Ferrerós Pagès - Francesc Roca Urgell
- Sobre la sil·labificació de les vocals altes** 77
Pep Serra
- Apunts i reflexions toponímiques de la
Catalunya del Nord estant** 95
Rémy Farré Salvatella

Qüestions de literatura

- Simona Gay (1898-1969), etnopoeta de mena** 103
Miquela Valls Robinson
- La llengua a la Catalunya del Nord: discursos
i poemes metalingüístics al segle XIX** 111
Estel Aguilar Miró
- El lloc de Renada-Laura Portet en la literatura
catalana contemporània** 141
Irene Muñoz i Pairet

SIMONA GAY (1898-1969), ETNOPOETA DE MENA

Miquela Valls Robinson

(Universitat de Perpinyà Via Domitia)

Simona Pons, Gay de casada (i de nom de ploma) va néixer a Illa, vileta del Rosselló, en una família de petita burgesia rural. Si l'ambició dels pares era de transmetre el francès als fills i filles i donar-los una bona educació francesa, el català era llavors present a pertot, com ho escriuria més tard el primogènit i eminent poeta Josep Sebastià Pons (1886-1962) (Pons, 1987). Això feia doncs que aqueixa mainada aprenguéss naturalment la llengua vedada i que, criades i mossos, l'immergissin en l'oralitat literària catalana.¹ La Simona infant, com la petita Melis del conte epònim recollit més endavant, se'n devia anar amarant, atresorant un material que se li revelaria preciós en la seua tasca futura: «Ara una pregària, ara un conte, ara una cançó» (Gay, 2023, p. 453-454).

1 «le catalan a été dès l'enfance, le langage d'un monde merveilleux, celui des vieux contes», S. Gay, *Journal*, 1960.

1. La cançó de bressol, sentida, cantada, creada, informada: una trajectòria iniciàtica

Primer de tot, cançons de bressol. En braços de la Maria Siné (nada el 1976 a Illa) criada de casa que li feia de mainadera, la futura folklorista se degué adormir més d'un cop al ritme de *Non, non petitó*, la cançó de bressol que constarà al *Folklore íntim* (Gay, 2023, p. 329), amb la Maria Siné com a informant.

Casada i mare del primer fill, nat a l'octubre de 1918, Simona Gay ja passa a ser usuària i transmissora al seu torn d'oralitat catalana, quan canta a l'infantó «en catalan», en un entorn del tot francòfon a Pontoise, la cançoneta adormidora.²

Per a la tercera criatura, una petita Simona eixida a llum el novembre de 1934, com per resquitar la primera naixença de la família fora de la terra catalana, la mare, ara poeta publicada,³ passa a l'etnopoiesia activa. Aprofitant la tonada de la famosa nadala «Què li darem a l'infant de la mare», aquella que convida al refrany pastorets i dones a saltar i ballar, escriu la lletra d'una cançoneta de bressol nova que fa així:

Què li darem a la nina bonica
què li darem i no sap caminar?
Un ocellet que li farà musica,
un rossinyol, un colom, un pinsà.

En coneixem l'existència per uns fulls de la seua mà, on consta en paper pautat la melodia transcrita per Josep Maria Castellà Roger (1883-1948). Una dedicatòria del capellà i poeta-amic de la senyora Gay des de les festes literàries del coronament de la Verge de Font-romeu l'agost de 1926, i que la poeta illenca no mancava pas de visitar a la rectoria d'Er quan

² GAY, Simona. *André, ses faits et gestes*, quadern inèdit, juliol de 1919.

³ GAY, Simona. *Aigües vives, Eaux vives*, poemes catalans avec la traduction française en regard. Paris : Éditions Occitania, 1932.

feia estades amb els fills al bon aire de l'alta muntanya, recalca la funcionalitat d'aqueixa creació *ad hoc* emmotllada sobre el gènere tradicional: «Cançó per ésser cantada a la xamosa nena Simona Gai amb lletra de la seva mare». L'autora i mare no la inserirà al seu *Folklore íntim*, perquè sap ben bé que no és de creació col·lectiva i que al seu recull només hi ha de cabre tradició popular.

Camí fent, s'adonarà tanmateix que les bases de les ciències folklòriques trontollen —i per això són humanes i per això un hom s'hi troba a pler— quan als anys seixanta sent cantar a la processó d'Er, unes cobles que li diuen pertànyer a la més antiga tradició marial tot i que ella mateixa les havia compost trenta anys abans, arreu fet, per suplir un banal càntic francès. Però ens anticipem en un temps en què Simona Gay, a còpia d'intuïció i autoaprenentatge, s'ha anat imposant com a folklorista de debò.

Per ara, sem als primers dies de l'agost de 1935 i la dona no deu ensumar que està a la vigília «d'entrar en folklore». Dos fets hi conflueixen, un més intel·lectual, l'altre més coral. Per reconstituir el primer ens valdrem de dades enregistrades i d'hipòtesis nostres. El que és segur, és que a primers d'agost de 1935, Joan Llongueres (1880-1958), de campanya per a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, recull a Er la cançó de bressol *Non, non petitó*, de la informant (de l'indret, diu ell)... Simona Gay. Com no imaginar que l'encontre es va fer a can Castellà-Roger, quan la Simona hi era i que passant d'usuària a informadora de folklore, s'adonà del valor científic d'una matèria que li era propera, que podria investigar ella també, qui sap? Sobretot que al mateix moment, va fer una topada que li robà el cor, la de la viuda Fabra d'Er:

«Era gran d'estatura, angulosa, els cabells mal pentinats li eixien del mocador de cap. L'havia encontrada un dia que tornava dels camps, tota negra pels camins endaurats dels blats, portant, penjada a l'esquena, una

saca vessant d'herba i de roselles. Me calgué temps per li donar confiança, era salvatge i malfiada; a poc a poc me lliurà els vells tresors». (Gay, 2023, p. 14)

Amb les expressions «me calgué temps per li donar confiança» i «a poc a poc me lliurà els vells tresors» ja tenim engegada, i ben dissenyada, la recerca etnogràfica que duria a terme la Simona Gay fins a la mort. Més exactament, que no arribarà ben bé a finalitzar, però en la qual se l'ha vista cada dia més segura de la justesa dels seus criteris i mètodes.

2. De l'oral i a l'escrit, el folklore o l'itinerari d'una afirmació de si

Quan Simona Gay va començar d'escriure poesia en català, el 1926, no se'n sabia avenir. L'exemple de son germà Josep, ja autor de *Roses i xiprers* (1911), *El bon pedrís* (1919), *L'estel de l'escamot* (1921), *Canta Perdiu* (1925) li facilitava el camí però alhora l'inhibia. Li mancaven els requisits mínims. Faltada d'estudis superiors, a diferència de son germà, només disposava d'una migrada cultura literària i sobretot no sabia prou català per expressar-se amb fluïdesa. Això va fer doncs que sotmetés a en Josep, i també a Tomàs Garcés (1901-1993) l'amic indefectible, els seus balbuceigs versificats, que acceptés modestament llurs valoracions, que tatxés, corregís, que estudiés les beceroles de la llengua escrita, que recités conjugacions i fes llistes de vocabulari, fins a assolir un nivell de lletra publicable.

Res d'això per menar una enquesta oral. Perquè la gent esdevinguin informants primer cal saber parlar-los. I en això la Simona excel·leix. Se li ha reconegut a més d'una volubilitat engrescadora, una gran capacitat d'adaptació als seus interlocutors, fruit, sens dubte això darrer, d'una bona

educació entre mare i monges. A més, disposa de l'eina adequada: la llengua, que fins ara se li ha demanat sobretot de callar. El català, col·loquial, tal com l'ha après de la gent del poble, tal com l'ha sentit parlar als Aspres d'on pervenen els Pons, al Riberal on viuen, a Oleta on els Gays tenen les arrels... Només cal escoltar (Gay, 2023, p. 186-187) amb quina facilitat s'adreça a les dones de Sant Pere dels Forcats, per posar-les en condicions de retrobar les cançons de pandero del temps de llurs mares. Com venç llurs hesitacions d'una interjecció, com modula l'entonació, sense cercar mai les paraules, espontània i precisa.

Si bé no dubta de la seua eficàcia de terreny, prou mesura Simona Gay les seues insuficiències espistemològiques. L'estudi voluntari les anirà reblint. Llegeix, ploma a la mà per apuntar llurs aportacions, els grans folkloristes barcelonins, Milà i Fontanals, Pelai Briz, Aguiló, Violant i Simorra, Joan Amades... Van Gennep, Gustave Cohen i altres etnòlegs d'abast internacional. No ignora cap dels nord-catalans versats en la literatura oral: Pierre Vidal, Joan Amade, Horace Chauvet; emplena quaderns d'escola de citacions llurs, hi assenyala els parentius o diferències amb la seua pròpia recerca (Gay, 2023, p. 25-28). Cada vegada més però, confrontant el que llegeix al que li evidencien les enquestes, nota defectes, mancances. Dubta. Fins i tot, moderats per l'elegància de l'estil, fa públics els seus retrets, quan Charles Bauby, convençut per la qualitat dels articles etnogràfics que Simona Gay li ha començat de lliurar, li demana recensions per a la revista *Tramontane*: Chauvet no ha confiat prou amb el català i les seues *Traditions populaires du Roussillon* negligeixen les fonts; Jordi Pere Cerdà ha passat per alt els informants de les seues *Contalles de Cerdanya* (Gay, 2023, p. 33-34). Fins i tot qüestiona, interiorment, el gran Gustave Cohen, que ha anat a sentir a la Sorbona, quan aquest refuta la creació col·lectiva: les cançons de pandero de les majores del Roser li han demostrat el contrari!

Josep Sebastià Pons resta el mestre respectat a qui tot assaig és sotmès i la seua tesi doctoral *La littérature catalane en Roussillon au XVIIIe et au XVIIIe siècle* la bíblia insuperable a la qual la Simona consulta sovint els capítols més aclaridors sobre la transmissió dels gèneres tradicionals. Seguint els consells del germà, que valen per ordres, insereix les pregàries i cançons recollits en una trama explicativa en francès perquè el lector mitjà del país, analfabet en català, s'hi retrobi. Descarta les pregàries marcades de superstició, els «conjurs», que desentonen del conjunt segons en Josep. Ara bé quan aquest estigmatitza com a vulgars les alteracions d'un text antic que la gent ha deixat d'entendre, la Simona comença de discrepar. Tota producció popular, fins un bri grollera, li sembla de bon arreplegar. Quan son germà li exposa els dos mètodes per presentar les cançons de pandero, el científic aplegant totes les peces amb variants, i l'artístic, que prefereix, inserint les cançons més boniques en un text poètic sobre la Cerdanya, la Simona s'ho apunta tot dòcilment i acaba redactant un capítol del tot científic on mira d'insinuar, això sí, algun toc de poesia! La folklorista experta independitza la dona, amb discreció.

Hom podria creure que l'existència de dues versions *Folklore intime du Roussillon* amb trama francesa i *Folklore íntim del Rosselló*, amb aparat explicatiu en català, resulta d'una oposició, tardana (la redacció catalana és posterior a la mort de Pons el 1962) però decidida al *diktat* ponsià primer. I no és el cas. Una versió catalana va esdevenir necessària, el 1966, quan l'edició prevista va passar de Bauby a Josep Maria de Casacuberta, de Perpinyà a Barcelona. Simona Gay s'hi va conformar malgrat la malaltia que li feia dolorosa la feina. El que no va poder aguantar però és la crítica radical que l'editor barceloní va fer a l'obra, un cop la traducció enllestida. No publicaria un recull embullat que barrejava el material etnopoètic amb les impressions de l'etnopoeta, la cançó recollida en un mas amb el camí que hi porta, la nadala antiga amb la seua difícil emergència del passat, al llarg d'una

vetllada a la vora d'un foc espetegant de ginestes. Per l'home de la Barcino calia separar el gra del breny. Publicar el folklore pur i pelat amb l'estricta aparat científic, posposant en una altra etapa l'embolcall subjectiu. La Simona s'hi va oposar i no sols perquè les forces li fallaven, sinó perquè —ho creiem fermament— se li negava la capacitat de ser folklorista com Déu li manava, intel·lectualment honesta i compromesa, de cos i ànima amb la seua recerca.

A la satisfacció d'haver publicat sencer el recull etnopoètic de Simona Gay *Folklore íntim del Rosselló / Folklore intime du Roussillon*, se'ns afegeix el plaer d'haver pogut compartir, gràcies a l'abundant paperam posat a disposició nostra per Jacqueline Giraud Gay (1923-2015) filla de l'autora, la gènesi d'una obra de recerca impecable on s'emmiralla tanmateix personalitat profunda de la dona i se reflecteix la progressiva emancipació de la creadora.

3. Referències bibliogràfiques

GAY, Simona. *Folklore íntim del Rosselló / Folklore intime du Roussillon*. Miquela Valls Robinson (ed.). Perpinyà: Trabucaire, 2023.

PONS, Josep Sebastià. «Le catalan était partout en usage». A: PONS, Josep Sebastià. *L'oiseau tranquille*. Vinca: Ed. Chiendent, 1987, p. 218

Perpinyà i Girona, avui: la llengua, la literatura reuneix els treballs sorgits de dos seminaris celebrats a Perpinyà i a Girona el 2024, en el marc del projecte **Els estudis catalans transfronterers: de Perpinyà a Girona i viceversa**. Des de mirades sociolingüístiques, dialectals, toponímiques, literàries i institucionals, el volum dibuixa un estat de la qüestió sobre la Catalunya Nord i sobre les relacions culturals que travessen la frontera.

Els estudis que s'hi apleguen parteixen d'un territori compartit i fragmentat alhora: l'espai català transfronterer. Hi trobem diagnòstics sobre la realitat socioeconòmica i lingüística, reflexions sobre l'ensenyament i les polítiques de promoció del català, aproximacions a la variació dialectal i a la toponímia nord-catalana, i lectures sobre figures i discursos de la literatura catalana del nord. El llibre no idealitza la frontera ni la dissimula: la posa al centre per entendre què separa, què comunica i què es pot construir encara entre Perpinyà i Girona.

**Documenta
Universitaria**

@DocUniv
documentauniversitaria.com

**Universitat
de Girona**